

Poznámky k vnútornej topológii

Daniela Hodrová: *Město vidím...*

— Miroslava Režná —

Priestor a čas sú nevyhnutnými súradnicami nášho bytia a analogicky aj „dvomi základnými konštitutívnymi znakmi krásnej literatúry“, resp. „hlavnými zložkami fikčného zobrazenia skutočnosti“ (Alexander Ritter a Erich Auerbach; cit. podľa Nünning 2006: 638). Bez ohľadu na rôzne filozofické či teoretické nazerania týchto dvoch fenoménov a rôzne pokusy o ich klasifikáciu – čo možno považovať za istý spôsob vysporadúvania sa s nimi –, neprestáva platiť, že každodenne zakúšame, ako tieto dve dimenzie náš pobyt (v zmysle Heideggerovho Dasein) zásadne ovplyvňujú, a to bez toho, aby sme do ich rámca mohli nejako zasiahnuť. Čas a priestor sú nám *dané*: vymedzujú náš životný svet. Sú našou istotou: zabezpečujú „řád“ sveta, v ktorom sme, zadávajú možnosti nášmu životnému úsiliu, sú predpokladmi našich tvorivých počinov... Sú pre nás *samozrejmé*. Práve preto sme citliví na všetky „vychýlenia“ z ich samozrejmosti: evidujeme zvláštne, inakostné momenty dejà vu, synchronicity (termín Carla Gustava Junga), uvedomujeme si situačne vzbudenú subjektívnosť vlastného prežívania času, výberovosť vnímania priestoru v konkrétnom čase ap. V naratívnych dielach potom oceňujeme rôzne hry s časom, snovo pôsobiace

uvoľňovanie „pravidiel“ času a priestoru aktuálneho sveta, rôznoraké semiotické konštituovania hraníc nových fiktívnych časopriestorov atď.

Knihu Daniely Hodrovej *Město vidím...* (1990) možno rovnako pokladať za príklad spochybnenia samozrejmeho spojenia času a priestoru. Formou vstupných poznámok sa pokúsim aspoň čiastočne preniknúť do základného rámca autorsky osobitého spôsobu komponovania mieneného/semiotického sveta.

Názov knihy je priznaným torzom známeho Libušinho videnia Prahy, zaznamenaného stredovekým kronikárom Kosmasom: „Město vidím veliké, jeho sláva hvězd se dotýká...“ (Hodrová 2009: 15). Zachováva vznešenú povýšenosť plynúcu z inverzného vyjadrenia „město vidím...“ a súčasne sa v ňom vďaka apoziopozickému rezu odkrýva nový rozmer: spoluúčastný, privátne závažný (*ja som tá, ktorá vidí mesto*). Výrazová sila jednoduchej syntagmy „město vidím...“ sa konotatívne násobí spomínaným citačným zázemím: nasledujúci text knihy potom toto naše tušenie potvrdzuje a svojbytno rozvíja. V svojej časopriestorovej kompozícii zachováva principiálnu logiku proroctva: v jednom bode priestoru sa v jednej chvíli nad-prirodzene prekrývajú všetky tri časy: minulý (prírodné miesto existovalo už pred príchodom Libuše), prítomný (na tomto mieste Libuša zastala a mala videnie) a budúci (uvidela mesto, ktoré ešte len bude).

Aj v diele Daniely Hodrovej prestupujú tri paralelné časové línie jedno miesto – vytvárajú obraz mesta, ktoré v podobe, v akej v diele vyvstáva, nikdy neexistovalo. Neexistovalo, lebo zákonito nemohlo existovať. Osobitý kolorit Prahy tu totiž nevytvára jej história, teda *diachrónnne radenie* viac či menej doložitelných udalostí a v pamäti rekonštruovaných obrazov. On tkvie v *synchronnom vyjavení* sa mesta: všetkého, čo v ňom kedy bolo – je – bude. Mesto je tak naraz, v tej istej chvíli miestom stôp pamäti aj lúčov anticipácie, mestom tvári všetkých jeho obyvateľov v čase, mestom ľudí blízkych a najbližších, pannotikom pozorovaných bábok vedených neznámou mocou k životu, maketou, ku ktorej sa možno celkom tesne priblížiť a obsiahnuť ju, múzeom ustrnutým v diani, divadelnou kulisou, ktorú možno vymeniť a nezmeniť pritom miesto javiska, živým organizmom, ktorý si zvlieka kožu fasád a prerastá všetky neorganické sú-časti mesta...

Tieto významové „sloje“ konštituuju obraz mesta a nemožno ich čítať inak ako paradigmaticky, na spôsob básne.¹ Paradigmatický rozmer

1 Na záložke knihy sa tento interpretačný kľúč potvrdzuje: autorka svoje dielo označuje za básnickú prózu.

mesta, respektíve jeho synchronne uzretie však prirodzene „odporuje“ povahe jazyka. Autorka preto rôznymi tematickými nitkami preplätá textúru svojho diela tak, aby jeho plynutie čo možno najviac zastavila: návratne sa objavujú tie isté motívy (evokujú pocit, že nič sa nemení, všetko je na svojom mieste), veľké *historie* mesta sa miešajú s malými (čo vyrovnáva ich hodnotu a koncentruje ich do toho istého časopriestorového momentu), veci, prípadne písменная fabulujú vlastné príbehy (čím „jedným ťahom“ prepoja významovo zdanlivo vzdialené reality).

Traverz v čase, ktorý čitateľsky v diele Daniely Hodrovej neustále podstupujeme, spochybní pohyb času ako takého. Spôsobí, že sa jednotlivosti minulosti – prítomnosti – budúcnosti zvýznamňujú v *iných* súvislostiach: mysteriózne do seba zapadajú, tajomne nad-súvisia... Príbehy mesta, ktoré v Hodrovej diele „zapľňajú“ jeho priestor, nám jednoducho dajú recipientsky zakúsiť kvalitu *mýtického času*.²

S touto predstavou súladí aj úvodná aluzívna veta diela: „Na počátku pro mne město bylo slovem...“ (ibid.: 11). Zo sily slova sa rodí realita: postupne sa vo vedomí lyrického autorského subjektu z niečoho takého neurčitého, ako je *zvuk hlások* p-r-a-h-a, zhmotňuje logos sui generis – *mesto s menom* Praha. Je semiotickou skutočnosťou, že udelením mena, pomenovaním veci získavame nad tou vecou istú prevahu: poznáme ju. (Vyjadrenie „to ponad vodu“ má v sebe iný kognitívny potenciál ako vyjadrenie „most so sochami ponad Vltavu“, a to zas iný potenciál ako pomenovanie „Karlovo nám.“.) Pomenovanie zaraďuje (s)poznánú vec do kontextu nášho jazyka, respektíve vedomia. V tomto prípade sa v akte semiózy zvýznamňujú najznámejšie znaky-miesta fyzicky existujúceho mesta: jeho konkrétne námestia, ulice a uličky, hrad, chrámy, sály, budovy, mosty, rieka... Po prečítaní knihy nám – v duchu peirceovského vymedzenia znaku – tieto znaky-miesta privádzajú na myseľ *niečo viac*. Vďaka nim *vidíme už aj my viac*: mesto zahalené do imaginárneho obalu obrazov, ktoré v našej mysli synchronne vyvstali len vďaka predstavivosti autorky. Prijali sme jej vnímanie, pozorovanie a tvorenie *iného mesta*, a preto pre nás *mesto fyzicky existujúce v čase a priestore* znamená (už aj) *niečo viac*: je významovo bohatšie, plnšie. Prenikli sme do jeho sémantiky zvnútra. Uvidieť vec/jav či mesto *zvnútra* je celkom inou skutočnosťou ako uvidieť ich z *pozorovateľského odstupe*. Mať účasť

2 Táto nečakaná, bezprostredná recipientska skúsenosť s mýtickým časom v európskom kontexte vyznieva ako náprotivok (čisto) teoretického vedenia o tom, že aj v Európe mýtický čas v dávnej minulosti formoval myslenie ľudí.

na niečom prináša celkom iné vnímanie veci/udalosti/miesta: „Sestup do města, sestup takřka ve smyslu iniciační katabáze, je pro mne sestupem do jeho minulosti, ale zároveň sestupem k sobě, k vlastní identitě“ (ibid.: 23).

Týmto nadobúda spojenie „město vidím“ už spomenutý spoluúčastný, privátne závažný (a závažný) rozmer. Vidieť mesto z perspektívy vnútra znamená nielen vradiť sa do jeho celku, istým spôsobom s ním splynúť, prijať podmienenosť vlastného bytia / vlastnej identity časopriestorom mesta, ale aj ocitnúť sa v (turisticky) neviditeľnej dimenzii bytia mesta – stať sa spoluúčastným jeho tajomstva.

Tajomstvo mesta, ako nás doň vovádzá Daniela Hodrová, povstáva z významov jednotlivých jeho topoi a vyvstáva jedine vo vedomí toho, kto je naň „rezonančne“ naladený. Neplatí totiž, že najtypickejšie miesta mesta sú už sémanticky vyprázdnené, keďže obraz ich fyzickej podoby podlieha nekonečnej multiplikácii. Naopak, práve tieto miesta – ikony či topoi mesta – vyžarujú najviac sémantickej energie, čo vytvára tajomstvo mesta, a preto k sebe priťahujú najviac pozornosti. V pohľade, ktorý na ne upiera Daniela Hodrová, ide teda o (znakovú) reprezentáciu v hlbšom zmysle slova.

Uskutočnená *paralelná kontemplácia* (pojmom Zdeňka Mathausera) nad básnickou prózou *Město vidím...* perspektívne roztvára viaceré možnosti, ako živo načrtnúť do problémov, ktoré sa tu roztvorili: okrem najzjavnejšieho problematizovania temporality sa ponúka otázka legitimizácie pojmu *sémantická energia* (diela, resp. objektu, miesta) napríklad na pozadí Benjaminovho pojmu aury (diela) či otázka hlbšieho skúmania vzťahu semiózy a imaginácie ako dvoch základných schopností ľudského vedomia. Z literárnokomunikačného uhla pohľadu by sa dalo uvažovať o fenoméne diela ako špecifickej správy autora o sebe, diela ako tichom dialógu medzi tým, kto píše, a tým, kto číta ap.

V spojitosti s témou kongresu sa však možno opýtať najmä na to, v čom spočíva *inakosť* semiotického modelovania sveta Danieľ Hodrovej. Javí sa to tak, že jej základom je vedomie, že časovopriestorové súradnice hic et nunc sú len kvapkou v mori možností prežívania času a priestoru. A zďaleka nie sú tou najzaujímavejšou možnosťou. K reálnemu obrazu mesta Praha napríklad z dňa 30. júna 2010 ponúka Daniela Hodrová alternatívu jeho existencie v tajomnej mýtlickej jednote, ktorej sme/môžeme byť súčasťou. Je to – v duchu autorkinej poetiky – závažné, fascinujúce a trýznivé.

Pramene

HODROVÁ, Daniela

2009 *Město vidím...* (Červený Kostelec: Pavel Mervart) [1990]

Literatúra

HODROVÁ, Daniela

1994 *Místa s tajemstvím. Kapitoly z literární topologie* (Praha: KLP)

HODROVÁ, Daniela a kol.

1997 *Poetika míst. Kapitoly z literární tematologie* (Jinočany: H & H)

NÜNNING, Ansgar

2006 „Prostor / zobrazení prostoru“, in idem (ed.), Jiří Trávníček, Jiří Holý (eds. českého vydání): *Lexikon teorie literatury a kultury* (Brno: Host), s. 638–640 [2001]

Notes on inner topology. Daniela Hodrová: *Město vidím...*

The paper presents introductory notes on the distinctive way of understanding space and time in the works of the contemporary Czech writer Daniela Hodrová. Written in the form of a “parallel contemplation” (term coined by Zdeněk Mathauser) on the work *Město vidím...* (I See the City, 1990), it tackles the semantic consequences of the past, present and future overlapping in one point in space which is Prague. It offers an interpretation of “spacetime” and its relation to such phenomena as (personal) identity and topoi.

Keywords

Czech fiction, mythical time, time overlapping, spacetime, Daniela Hodrová